

Escenes de l'àlbum *De mano en mano*, d'Ana Miralles.

La ciutat multiplicada

València troba en el còmic una nova representació lluny de la postal turística

CARLES GÀMEZ València

El còmic o historieta ha crescut dins del paisatge urbà. La cultura del còmic és, bàsicament, urbana i els seus dibuixants han trobat en aquest espai bulliciós el marc ideal per a la dinàmica dels seus personatges. La ciutat de València, gràcies al còmic, ha estat reinventada, ficcionada, animada. Una ciutat ima-

ginada pels dibuixants que l'han transformada en un paisatge de fantasia on altres mitjans no han arribat a reeixir a l'hora de projectar-la. Miguel Calatayud, al llarg de la seua obra gràfica, ha refet una part d'aquesta iconografia urbana. "El dibuixant", assenyalava Calatayud, "tendeix a crear la seua pròpia ciutat, i més encara si treballa una narració visual futuris-

ta, de caràcter surrealista o d'invenció". En treballs com *El proyecto Cíclope* o *La pista atlàntica* el dibuixant fabulava un paisatge urbà típic d'un cert urbanisme mediterrani. "Moltes vegades", diu Calatayud, "la ciutat es converteix en l'autèntica protagonista del relat, per damunt dels personatges en acció".

A partir dels anys setanta,

amb el nou còmic independent, la silueta urbana de la ciutat de València comença a traure el nas en *fanzines* i publicacions marginals. Mariscal és un dels primers a agafar les grans icones de la ciutat, el Miquelet, Santa Caterina, la Basílica, edificis contemporanis, amb humor i tendresa, com a personatges de ficció i punts de referència de la ciutat recobrada.

Una iconografia deutora tant de *Pumby* com del còmic *underground*. Malgrat que la seua obra més significativa ha tingut Barcelona com a protagonista, el paisatge de la ciutat de València, des de les cafeteries del tipus Barrachina fins a una cartografia hedonista determinada, mai no ha deixat d'estar celebrat.

PASSA A LA PÀGINA 2

PUNT DE MIRA

*Massa llibres,
potser*

Joan F. Mira

Legia fa pocs dies en el suplement *Babelia* d'aquest diari, que l'any passat s'han publicat 80.000 llibres al Regne d'Espanya: més títols, però tiratges més curts, llibreries que pateixen, editorials que es lamenten. Fins ací tot nor-

mal, en aquest país d'excessos permanents. Massa pisos, massa trens ruïnosa velocíssims, massa alegria gastant a crèdit, massa tristesa a l'hora de pagar. I fins i tot, per la part que ens toca, massa llibres en català: sembla que uns 12.000 o 14.000 per any. És a dir, un disbarat incompreensible. Amb una mica d'optimisme, però, potser n'hauríem d'estar ben pagats i contents. Dotze mil, o més, llibres en català, no és el volum que correspondria a una llengua en crisi de subsistència i en perspectiva de liquidació imminent. Són més llibres dels que es publiquen en gran part de les llengües europees de dimensions semblants o fins i tot superiors.

Suposem, per continuar, que d'aquests dotze mil llibres, sis-cents (un modest 5%) puguem considerar-se com a "literaris" (és a dir, no únicament "utilitaris" o d'entreteniment), que d'aquests sis-cents, seixanta siguin de qualitat mínimament respectable, és a dir "bons llibres" i de lectura satisfactòria per a l'amant de les lletres, i finalment que, d'aquests seixanta, una dotzena, o només mitja, arriben a la condició d'excel·lents. Salvarem cada any seixanta llibres, només dotze, només sis? Si és així, i crec que sí que ho és, potser que ens salvarem tots, com els deu justos, o només cinc, haurien salvat de la pluja de sofre i de foc els habitants de

Sodoma i Gomorra. Això és, doncs, el que hauríem de saber fer: saber discernir aquella cosa tan ambigua que se'n diu *qualitat*, saber quin llibre val més i quin no tant i quin no val res, saber separar les vendes de l'estètica, diferenciar la facilitat de l'art. Perquè, o la literatura és una de les belles arts, o no és res més que pur producte comercial. No sé si la bona literatura pot salvar o donar consistència a un país com el nostre: sí que sé que la literatura dolenta no li fa cap favor. En tot cas, que vostés tinguen un bon estiu, amb la calor habitual i alguna bona lectura. I per la Mare de Déu de setembre suposem que tornarem al lloc habitual.

L'arquitectura de València, més enllà d'un decorat

Dibuixants d'èpoques i estils diversos han fet de la ciutat un espai urbà singular

VE DE LA PÀGINA 1

Joan Enric Bosch, *Micharmut*, forma part d'aquesta generació dels setanta que van invocar el paisatge de la ciutat en les seues obres. "Una gran part", diu Micharmut, "de les historietes que he dibuixat són autobiogràfiques i, encara que d'una manera al·legòrica, si vols, la ciutat de València no ha deixat mai d'estar-hi present". En el seu llibre *24 horas*, amb el barri del Carme com un dels protagonistes, la ciutat reapareix en forma de gran collage. "La representació realista", assenyala, "m'avorreix, perquè no puc deixar de banda l'experiència que em produeix la seua contemplació. En les meues historietes l'arquitectura va lligada al melodrama que es desenvolupa en el guió".

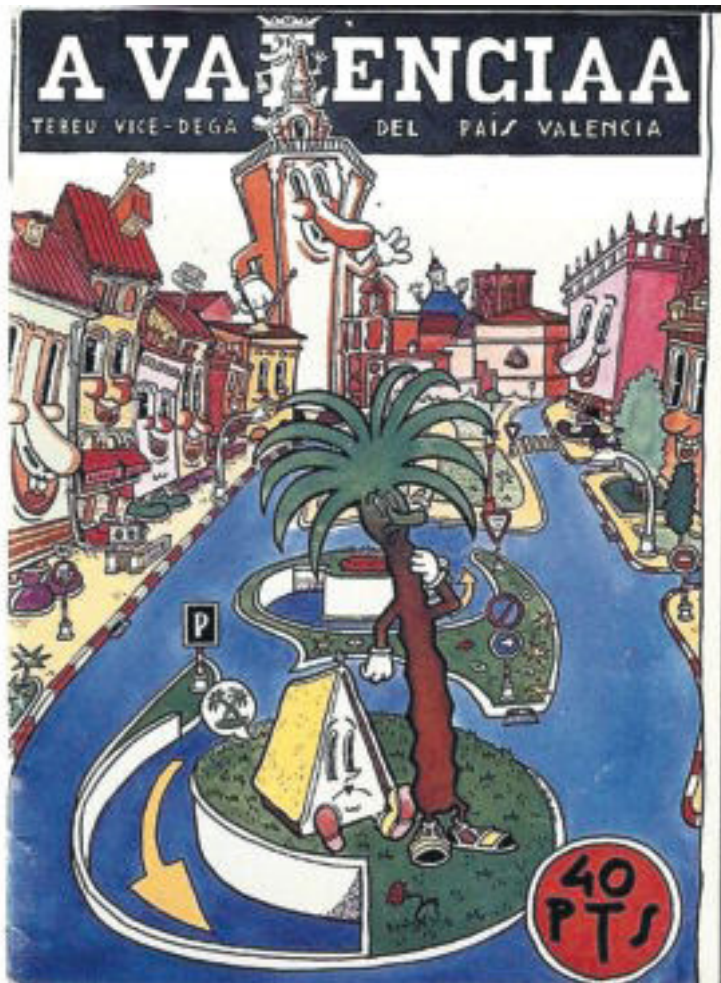
Per al seu pròxim treball, *Benvinguts al Cabanyal*, el dibuixant invoca aquest paisatge de la ciutat. "El Cabanyal", conta, "figura com una presència fantasmagòrica dels meus orígens que, seguint l'actitud destructora d'aquesta ciutat, estan sent massacrats per una burgesia com la nostra, tan inculta i profundament coenta".

Micharmut, Sento Llobell, Daniel Torres i Mique Beltran formen part de l'anomenada Escola Valenciana que en la dècada dels vuitanta aconseguen que el nom de València passe a una primera pàgina, mentre la ciutat és "deconstruïda" en les seues historietes. "La imatge de la ciutat de València", recorda Sento Llobell, "es projectà sobretot en els meus primers tebeos

L'Escola Valenciana aconseguí, als anys vuitanta, posar la ciutat en primera pàgina

des d'una representació diuem-ne *underground*". Treballs com *Ademuz Km 0* o *Baix del riu* bussegen en aquesta iconografia contracultural, però és en la sèrie *Barrachina* que el dibuixant recorre amb èxit aquesta distància que hi ha entre l'experiència i la representació d'una fantasia. "L'acció", assenyala Sento Llobell, "es desenvolupava en una ucronia de la València dels anys trenta i s'hi podien reconèixer llocs com el Mercat Central o el Balneari de les Arenes, fins i tot vaig inventar-me un metro subterrani. Ara fa més de vint anys que no visc a València i com a tema ha anat desapareixent del meu registre d'imatges habituals".

També fa temps que el di-

buiçant Daniel Torres no passeja gràficament pels carrers de la ciutat de València, un dels creadors que més ha destacat a l'hora d'elaborar la

seua arquitectura. "Sempre", diu Torres, "he tractat l'arquitectura en els meus còmics com si es tractara d'un personatge més que no un fons refe-

D'esquerra a dreta i de dalt a baix, coberta d'un tebeo dels anys setanta de Mariscal sobre València; vinyetes de Sento Llobell de la sèrie *Barrachina*; una imatge de *Pie frito*, de Miguel Calatayud, amb la catedral de fons; dibuix de Paco Roca al·lusiu al seu àlbum *El invierno del dibujante*, amb el cinema Metropol; vinyeta de Micharmut del barri del Carme en la sèrie *24 horas*; aventura de *X-Men*, de Salvador Larroca, ambientada a València, i còmic de Daniel Torres per a l'IVAM *Anem al riu*.

rencial. D'aquesta manera l'acció del guió no tan sols es mou per un decorat, sinó que es recolza en allò que l'arquitectura expressa". Reconeix que aquesta barreja d'estils que hi ha a la ciutat ha exercit un paper decisiu en algunes de les seues aventures. "Ara fa temps", comenta, "que no l'utilitze com a model, però em sembla que una mescla de la *high-tech* Calatrava i aquest inefable estil neoeixample donaria molt de joc per a un còmic d'acció".

A la recerca de la seua consolidació com a marca global, la ciutat de València ha trobat en l'univers del còmic una imatge que va més enllà de la postal turística. Una representació continuada per dibuixants com Paco Roca. "Per a la història de *Las calles de arena*", assenyala Roca, "vaig desenvolupar l'acció en un claustrofòbic barri del Carme. València té espais perfectes, però crec que tenim un cert complex a l'hora d'utilitzar localitzacions de la nostra ciu-

tat, a diferència d'altres dibuixants, com els de Barcelona. A ningú no li és estrany llegir històries que passen allí". Precisament un dels seus llibres més reeixits, *El invierno del dibujante*, està ambientat en la Barcelona dels anys cinquanta.

"La representació gràfica de València", reflexiona Micharmut, "no és tan escassa com pot semblar, n'hi ha prou de rellegir *Jaimito* o *Pumby* per a veure que la seua presència és molt constant, no com una representació "postal", sinó com la visualització de la seua arquitectura més modesta i de vianants". Entre els últims treballs que han fet protagonista la ciutat destaca *De mano en mano*, amb dibuixos d'Ana Miralles i guió d'Emilio Ruiz, en què la

L'arquitectura més modesta i de "vianants" quedà reflectida en 'Jaimito' i 'Pumby'

història recorre amb molta precisió espais com el Mercat Central, el barri del Carme o edificis com el Banc de València. "Es tracta d'un paisatge emocional", diu Ana Miralles,

"de llocs que estan plens de records; podria ser matèria de psicoanàlisi, l'elecció d'un espai i no d'un altre. Volíem reivindicar una ciutat on es pot desenvolupar qualsevol trama o acció". "València", assenyala Micharmut, "pel seu caràcter indefinit, mestís, constitueix un lloc singular, on fins i tot la lletjor acaba transformant-se en una cosa meravellosa. Al cap i a la fi, aquesta pretensió de gran metròpoli, que denota un pro-

vincianisme ignorant, també té la seua gràcia".

Anotem entre els últims turistes accidentals a passejar, o millor dit, a sobrevolar la ciutat, els superherois de la saga *X-Men*, gràcies al dibuixant Salvador Larroca que va situar una de les seues aventures en el mapa urbà. De moment no tenim cap notícia que la nova consellera de Turisme, Lola Johnson, haja contactat amb ells per a fer una futura promoció de la ciutat.

A LA LLETRA

Victor Hugo

Albert Garcia i Hernández

Descansar dels ginyes electrònics i passejar-se un diumenge pel Mercat de Sant Antoni (Barcelona) i trobar un volum de l'antiga editorial Prometeo, dirigida per V. Blasco Ibáñez, exactament el volum I de les obres completes de Shakespeare, fullejar les pàgines engroguides i llegir un pròleg magnífic de Victor Hugo. Activitats reconfortadores.

Quin gran poeta, dic, Victor Hugo, però quin excel·lent crític literari. Ben documentat, comença indagant l'origen i els significats del cognom del dramaturg. El seu inici a l'escorxador on treballava el seu pare fins que marxa a Londres on guarda cavalls a les portes dels teatres abans de poder actuar.

Victor Hugo ens diu que Shakespeare va plantar, a Stratford, la seua ciutat natal, la primera morera, que va desaparèixer en una remodelació urbanística. Com veuen, la cosa ve de lluny. I diuen que després d'aquest pròleg, que forma part d'un treball sobre el mateix autor més extens, i potser avergonyits en llegir que no hi havia cap estàtua de Shakespeare, en van proliferar a Anglaterra. Els poetes són bons si ja han mort.

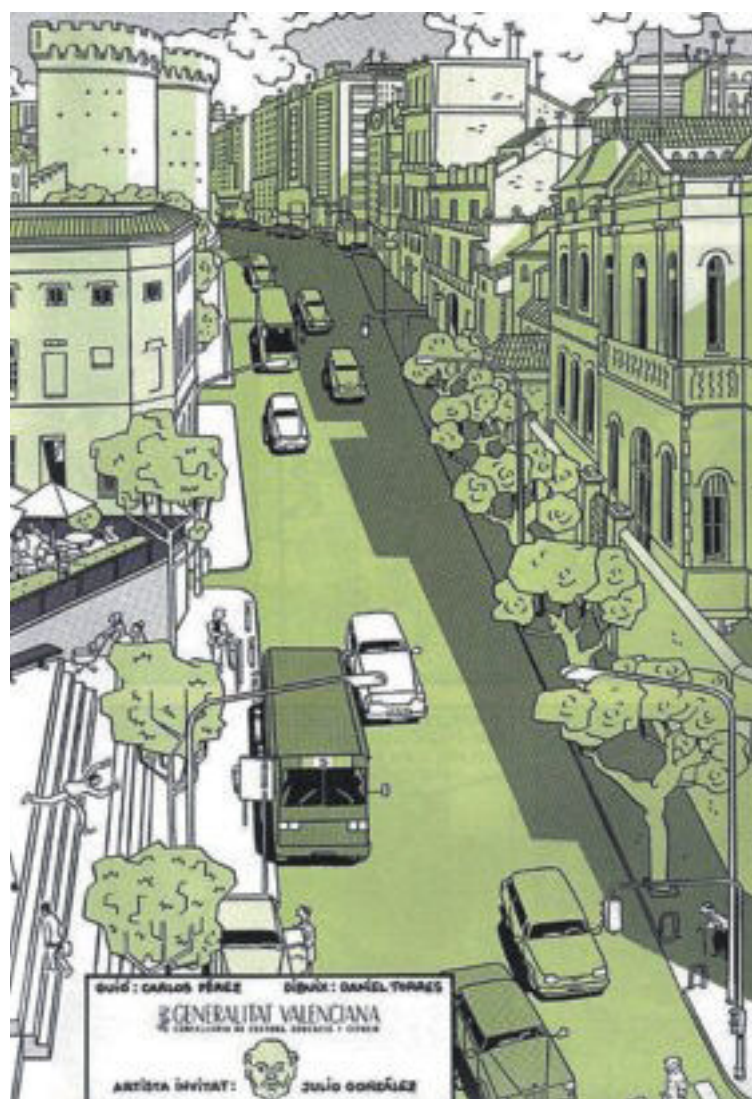
També vénen de lluny fets com ara que els editors retallaven l'obra o que Shakespeare va ser menyspreat per autors, crítics i col·legues. La reivindicació que Hugo fa d'aquest autor és contundent. I destil·la tot el seu pensament envers la poesia.

"Els poetes tenen un reflector: l'observació, i un condensador: l'emoció". Més radical: "El poeta no reconeix més sobirania ni més necessitat que la idea, perquè l'art procedeix de l'absolut. I en l'absolut i en l'art, el fi justifica els mitjans". "Hamlet podria anomenar-se Malenconia". "La indecisió és, efectivament, una soledat". L'anàlisi que fa de l'obra de Shakespeare és impecable. De Hamlet ja percep elements que tractarien més tard Freud o Lacan.

Però també tenim el Victor Hugo polític, revolucionari romàntic: "Anglaterra té en política a Cromwell; en filosofia a Bacon; en ciència a Newton. Però de Cromwell es diu que és cruel; Bacon que és menor; i ja veiem com s'enfonsa l'edifici que va erigir Newton". "Wellington és un general que va guanyar una batalla amb col·laboració de l'atzar". Finalitza parlant de l'absència d'estàtues a Anglaterra: "No es pot construir una torre que siga tan alta com el nom de Shakespeare"

Un altre temps, uns altres poetes, una altra política, una manera de dir les coses pel seu nom.

Tornem a casa i engeguem la televisió.

CARTES DE PROP

Un mestre semiocult

Enric Sòria

Dimecres de la setmana passada, l'escriptor Miquel Pairolí va morir a l'hospital de Girona, als 55 anys, de càncer de pàncrees. La notícia va sorprendre la majoria dels seus amics i lectors, perquè, tal com era el seu caràcter, va suportar la malaltia durant un any amb extrema discreció. Només els més pròxims ho sabien.

Pairolí va ser un home de sociabilitat retinguda, però cordial. Era d'aquells que escolten molt i parlen poc, i, quan ho fan, diuen exactament el que pensen, que sol valdre la pena. Poca gent pot vantarse d'haver conegut bé Miquel Pairolí; en canvi, els qui se l'han estimat han sigut molts. Vivia en el poble dels seus avantpassats, Quart, molt a prop de Girona, i es dedicava a treballar el seu hort, llegir, pensar i sobretot escriure. Provenia d'una família llauradora i n'estava orgullós. La seua era una gent que havia treballat molt, i ell va treballar molt també. Va escriure quatre novel·les, entre les quals hi ha títols ben ambiciosos com *El manuscrit de Virgili*, i delicioses evocacions d'un món debolit pel temps com *El camp de l'ombra* o *Cera*, que dignificarien qualsevol literatura. També va publicar bons estudis sobre Josep Pla i el príncep de Lampedusa, i una excel·lent recopilació d'articles crítics, *Exploracions*. Però sobretot va destacar com a dietarista. Tres llibres breus, extraordinàriament decantats i intensos, *Paisatge amb flames*, *L'enigma* i *Octubre*, el situen entre els millors practicants d'aquest gènere difús i obert, que en català ha produït tantes obres mestres. Pairolí tenia el do de la prosa perfilada, que abasta amb precisió i justesa els matisos més escàpols. Els seus apunts literaris eren alhora aguts i assenyats, i encara excel·lia més en l'evocació de la bellesa natural, l'olor dels

campes, les gradacions de la llum, el lent transcurs dels dies. Pairolí vivia la literatura com una forma de la felicitat. Era un escriptor net, profund, admirable.

A més d'escriure tots aquests llibres i algun més, Miquel Pairolí va redactar una columna diària durant més d'una dècada a *El Punt* de Girona, i després també a *l'Avui*. Els que ens hem dedicat a aquest ofici, sabem que una columna diària és un llit de Procust esgotador, una condemna a perpetuïtat a les galeres de la literatura urgent. No ho era per a ell, o no ho semblava. Les seues columnes eren fluïdes, clares i lúcides, i llegir-les era un plaer addictiu. Pairolí, en tants anys d'escriptura, no va insultar mai a ningú (ni tampoc va lloar

un bon article d'opinió costa el mateix d'escriure en un diari capitalí i en una publicació local. Un gran articulista, publiquen on publiquen, és una rara avis decididament escassa, i la seua desaparició és una pèrdua per a tots.

A Girona, la mort de Miquel Pairolí ha produït una consternació general. A Barcelona, en canvi, ha tingut una eco menor, perquè era un home discret i reservat, perquè vivia a Girona, perquè com a escriptor excel·lia en gèneres poc populars, perquè publicava en periòdics menuts. A València el problema és un altre. Com ha observat bé Vicent Flor en un llibre molt lúcida (que ha provocat la ira dels violents precisament perquè ho és), les pàgines culturals valencianes han acce-

Un gran articulista, publiquen on publiquen, és una 'rara avis' decididament escassa

L'escriptor Miquel Pairolí a la seua casa de Quart (Girona). / PERE DURAN

ningú amb excés), però va dir en tot moment el que pensava sense embuts. Ni hipòcrita ni histriònic, va ser un autèntic creador d'opinió que es feia respectar. En l'últim article que va escriure, ens recordava que havia intentat combinar quatre ingredients: "sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat". "La co-

y Corte i oblidaven els de Barcelona. Em vaig sentir obligat a recordar que també hi havia excel·lents columnistes en diaris d'altres llocs, i vaig esmentar, crec, el *Levante*, el *Heraldo de Aragón* i *El Punt*. L'autor de la queixa no es va prendre gens bé la meua ampliació del seu punt de vista. L'anticontralisme barceloní és peculiar: s'irrita perquè Madrid l'ignora, però ell no té en compte a ningú més. Però

ptat implícitament la mutilació mental del blaverisme i molt rarament parlen d'autors que no siguen de casa. La descripció és exacta i, el fet, aberrant. Miquel Pairolí era un gran escriptor en la llengua dels valencians, i la seua desaparició ens afecta també. Ha mort massa prompte, i la intel·ligència i l'esplèndida destresa amb què honorava l'idioma de tots ja no ens acompanyen.

ESPURNA

L'última columna

Martí Domínguez

Llig la darrera columna de Miquel Pairolí, en què s'acomiada dels lectors. Es titula *Teló* i comença així: "Convideu cinc cuiners a fer un arròs a la cassola i cada un us el farà diferent. Igual que els cuiners, els columnistes tenim les nostres receptes i cadascú elabora l'arròs a la seva manera". En aquest últim article de Pairolí (va morir el passat 6 de juliol, víctima d'un càncer, amb 55 anys), explica quins són, o han estat, els seus ingredients: "Hem procurat combinar quatre ingredients: sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat". Des de l'any 1979 ha publicat una columna en el diari *El Punt*, titulada *L'escaire*, i ha treballat disciplinadament amb aquesta fórmula: sentit crític, reflexió, memòria i estil. Torne a llegir la columna, i em sembla d'una gran bellesa i sensibilitat, un comiat tan elegant com esborronador. L'escriptor, ferit de mort, diu adéu als seus lectors, i els desvela la seua fórmula. Recorde una columna de Narcís Comadira, titulada *L'última recepta*, on també crea un paral·lelisme entre escriure i cuinar: en aquest article ens explica com cal buscar al mercat els bons ingredients, com ens hem d'assessorar ("consulteu el Coromines, l'Alcover-Moll"), com hem de posar sal i pebre, com cal cuinar-ho a foc lent, com de vegades aquell plat és més bo l'endemà. I conclou: "Un cuinat fet així no cal consumir-lo de seguida. Es guarda. L'endemà, reescalfat, encara és més bo. Al cap dels anys manté el seu sabor i el seu perfum. Es conserva per sempre". I potser és així: escriure és cuinar, és disposar d'un bon gènere, saber-ho administrar, tindre el gust afinat, no passar-se amb la sal ni amb el pebre, però tampoc fer curt, un equilibri constant entre sabor, contingut i ganes de dir alguna cosa nova. La columna exigeix totes aquestes coses i, a més a més, la contenció, la ració justa, les calories exactes, i sovint —i això és especialment cert en la nostra cultura— un compromís amb els teus lectors i la teua llengua. El filòleg Joan Solà, en la seua darrera columna titulada *Adéu-siau i gràcies*, deia als seus nombrosos seguidors, poc abans de morir: "Estic completament convençut de dues coses: primera, que si una llengua no ens serveix per crear-hi comunicació i bellesa, ¿de què ens serveix?, no té futur; i segona, del lligam inextricable entre poble, individu i llengua: una llengua no pot ser digna i mantenir-se si qui la parla no viu amb dignitat i confiança i si el poble que la té com a patrimoni no és lliure sinó que viu subjugat, com nosaltres, durant segles a un Estat que sempre ens ha sigut hostil". Amb aquesta última *Espurna* abans de les vacances d'estiu vull retre homenatge a tots els columnistes que, com Miquel Pairolí, fan de la seua col·laboració un motiu d'orgull. A tots aquells que fan sentir la seua veu per a conduir els homes envers el cultiu de la reflexió, de la memòria i de la bellesa.

El QUADERN deixarà de publicar-se fins el 8 de setembre a causa de les vacances d'estiu

Recomanem...

NOVEL·LA
per XAVIER ALIAGA

SOMIANT
AMB ALEIXA

Mercé Climent
i Francesc Mompó
Edicions Bromera
Alzira, 2011. 185 pàgines

El darrer premi de literatura eròtica de la Vall d'Albaida, l'únic certamen viu d'aquestes característiques arreu de l'Estat, ens du una novel·la curiosa, escrita a quatre mans, que parteix d'una premissa suggeridora: l'atractiva protagonista, Aleixa, ha heretat el do de les dones de la família de tindre els mateixos somnis que els altres tenen amb ella. L'embolcall oníric dona molt de joc i permet abordar sense inhibicions un seguit d'escenes de gran voltatge narrades amb destresa i un lèxic abundós i caient.

REVISTA
per X. A.

PAPERS DE LA COSTERA
(400 ANIVERSARI
DE L'EXPULSIÓ
DELS MORISCOS)

Amics de la Costera
Xàtiva, 2011 157 pàgines

En la seua línia de divulgació de temes d'investigació de caire comarcal, però abordats amb rigor i qualitat, *Papers de la Costera* para atenció, quatre segles després, a l'expulsió dels moriscos, i hi tracta aspectes com ara una revisió històrica dels fets, l'herència patrimonial, el seu impacte en el territori o les condicions de la repoblació en finalitzar aquella pionera neteja ètnica. S'hi inclou també una acurada recreació literària a càrrec de Joaquim Cortés.

NARRATIVA
per ADOLF BELTRAN

HISTÒRIA
D'AMÈRICA

Joan Garí
Acontravent
Barcelona, 2011
184 pàgines

Hi ha llibres previsibles i llibres sorprenents. Aquesta *Història d'Amèrica* pertany a la segona categoria. Barreja de gèneres, no és un dietari, o no és només un dietari sobre aquell temps en què l'autor va viure a Amèrica de jove. No és una novel·la, però qui podria dir on acaba la realitat i on comença la ficció? No és tampoc un assaig, però està ple de reflexions interessants sobre la cultura, la vida i el món. Un llibre fascinant, al capdavall, un calidoscopi d'escriptura treballada i brillant.